ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Кравченко Ольги Михайлівни «Механізми гармонізації економічних відносин сільськогосподарських підприємств з суб'єктами ринку продукції тваринництва», подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)

Актуальність теми дослідження. Аграрні підприємства функціонують у динамічному економічному просторі, орієнтованому на розвиток глобальних ланцюгів просування агропродовольчої продукції. Їм доводиться постійно перебувати в економічних відносинах з іншими учасниками ринку і вступати з останніми в економічне змагання за відстоювання своїх економічних інтересів, за справедливий розподіл доданої вартості. Унаслідок конкуренції, різних можливостей доступу до ресурсів, до ринків, певні групи економічних агентів зазнають неминучих втрат. Це значною мірою стосується й сільськогосподарських підприємств, які здійснюють виробництво продукції тваринництва. Водночас для суспільства важливим є прийнятний рівень продовольчого забезпечення, що визначається стабільним функціонуванням агровиробників та ціновою доступністю їх продукції, мінімізація негативного впливу виробництва продукції тваринництва на довкілля; для бізнесу важливим є підвищення ефективності функціонування, зміцнення ринкових позицій як на вітчизняному, так і світових ринках; для представників держави важливим завданням є створення умов для сталого розвитку як окремих територій, так і країни загалом.

Виходячи із зазначеного, саме рівень гармонійності економічних відносин між учасниками агропродовольчого ринку, зокрема сільгосппідприємств з іншими суб'єктами ринку продукції тваринництва, є тією умовою формування національної безпеки, зокрема продовольчої, соціально-економічної та екологічної, що дає змогу узгодити інтереси представників сучасного суспільства, бізнесу та держави без шкоди для майбутніх поколінь, тобто забезпечувати сталий розвиток на засадах інклюзивності. Таким чином, дослідження О. М. Кравченко, мета якого полягала в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад і практич-

них рекомендацій щодо удосконалення механізмів гармонізації економічних відносин сільськогосподарських підприємств з іншими суб'єктами ринку продукції тваринництва, характеризується безумовною актуальністю.

Актуальність дослідження підтверджується й тим, що воно узгоджується з планом науково-дослідної роботи Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка за науковими темами: «Теоретико-методологічне забезпечення сталого розвитку аграрного сектору в умовах глобалізації як основи продовольчої безпеки» (номер державної реєстрації 0116U005795, 2016 – 2020 рр.), у межах якої авторкою ідентифіковано та систематизовано критерії оцінки гармонізації економічних відносин сільськогосподарських підприємств з учасниками ринку продукції тваринництва у контексті стану продовольчої, соціально-економічної та екологічної безпеки; «Механізми підвищення конкурентоспроможності, розвитку економічного та виробничо-технологічного потенціалу суб'єктів агропромислового виробництва» (номер державної реєстрації 0116U003477, 2016-2020 рр.), де авторкою проаналізовано стан та тенденції розвитку підприємств-виробників галузі тваринництва та розроблено практичні рекомендації щодо удосконалення механізмів гармонізації економічних відносин аграрних підприємств з іншими суб'єктами ринку продукції тваринництва.

Загальна оцінка змісту роботи. Ознайомлення зі змістом дисертації О. М. Кравченко дозволяє зробити висновок, що виклад матеріалу відповідає поставленій меті дослідження, висунуті здобувачкою наукові завдання є вирішеними, мету наукового дослідження досягнуто. Дисертаційна робота має чітку і логічну структуру, стиль викладу матеріалу є науковий. Структурно-логічна побудова дисертації дала змогу авторці здійснити комплексне дослідження проблеми за обраною темою та забезпечити можливість системного підходу до удосконалення механізмів гармонізації економічних відносин аграрних підприємств із іншими учасниками ринку продукції тваринництва.

Ступінь обґрунтування наукових положень висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна.

Мета дослідження обумовила теоретичну і методологічну спрямованість дослідження. Отримані результати та прикладні рекомендації ґрунтуються на

опрацюванні значного обсягу статистичної інформації, використанні сучасних методів дослідження, узагальненні світового та вітчизняного досвіду функціонування сільськогосподарських підприємств у агропродовольчих ланцюгах виробництва та обігу продукції тваринництва. Достовірність і обґрунтованість висновків та рекомендацій визначається сукупністю викладених наукових результатів. Сформульовані дисертанткою положення є достовірні, належним чином обґрунтовані шляхом фахового використання відповідних загальнонаукових і спеціальних методів дослідження.

Обґрунтованість результатів дослідження забезпечена й потужною інформаційною базою його здійснення, яку сформували законодавчі та нормативно-правові акти України, результати наукових розробок вітчизняних і зарубіжних вчених у галузі економічної теорії, економіки та управління сільськогосподарськими підприємствами, матеріали Державної служби статистики України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерства фінансів України, Національного банку України, дані фінансової звітності сільськогосподарських підприємств, низки міжнародних інституцій, власні спостереження здобувачки.

Для досягнення мети дослідження дисертанткою розвинуті теоретико-методологічні основи гармонії в економіці та гармонізації економічних відносин між учасниками ринку з урахуванням концептів сталого інклюзивного розвитку. Це дало змогу систематизувати наукові концепції гармонізації економічних відносин, що закладають методологічні підходи до їх дослідження та узагальнити принципи гармонізації економічних відносин, обґрунтувати модель актуальних механізмів гармонізації економічних відносин учасників ринку продукції тваринництва.

Найбільш вагомими результатами, що характеризуються новизною та розкривають глибину, складність, масштабність, повноту і суть дисертаційного дослідження, є ідентифікація трикомпонентної системи критеріїв та показників оцінки ступеня гармонійності економічних відносин сільськогосподарських підприємств із суб'єктами ринку продукції тваринництва, перший компонент якої відображає злагодженість та координованість відносин між системою (національною економікою) і підсистемою (підприємствами-учасниками ринку продук-

ції тваринництва), другий – узгодженість і збалансованість відносин між суб'єктами цінового агропродовольчого ланцюга, третій – стійкість, пропорційність і впорядкованість економічних відносин між сільськогосподарськими підприємствами-учасниками ринку продукції тваринництва.

Варто відзначити вклад дисертантки у формування понятійного апарату дослідження, що полягає в тлумаченні дефініцій: «гармонія економічних відносин» – як такого рівня злагодженості, стійкості, узгодженості, координованості, збалансованості, оптимального співвідношення, урівноваженості, впорядкованості, керованості економічних відносин між їх учасниками, який є умовою, метою і результатом сталого інклюзивного розвитку; «гармонізація економічних відносин» – як процесу наближення до стану їх гармонії, який передбачає погодженість інтересів, впорядкованість, координованість та керованість дій і процесів між усіма суб'єктами відносин на засадах сталого інклюзивного розвитку.

Серед досягнень дисертантки варто відмітити розширення інструментарію визначення рівня узгодженості економічних інтересів сільськогосподарських підприємств та інших суб'єктів ринку продукції тваринництва шляхом імплементації до його складу показників доданої вартості, витрат на персонал та чистого прибутку (збитку) на одного зайнятого працівника певної галузі агропродовольчого ланцюга. Здобувачкою доведено, що показник розміру доданої вартості, створеної на одного зайнятого працівника, є важливим прийомом кількісного вираження як рівня узгодженості економічних інтересів суб'єктів ринку, так і ступеня розподілу доданої вартості між різногалузевими підприємствами єдиного технологічного процесу. Такий елемент доданої вартості, як витрати на персонал з розрахунку на одного зайнятого працівника, дає змогу визначити урівноваженість та справедливість політики оплати праці в зазначених підприємствах.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертації. Результати дослідження мають теоретичне значення і прикладну цінність на мікро- і макрорівнях. Теоретичне значення одержаних результатів полягає в розробці теоретичних і методологічних підходів до вирішення проблеми удосконалення механізмів гармонізації економічних відносин між суб'єктами ринку продукції тваринництва, практичне значення – у використанні теоретичних і науково-

прикладних розробок у діяльності суб'єктів господарювання, органів державної влади та закладів вищої освіти.

Практичне значення результатів дисертаційної роботи підтверджується відповідними довідками, виданими: ТОВ «Агро-Інвест» у Харківській області, ПП «ЛАННА-АГРО» у Полтавській області, Дергачівською районною державною адміністрацією Харківської області та Департаментом агропромислового розвитку Харківської обласної державної адміністрації.

Достовірність та повнота викладу основних положень, висновків і результатів дослідження. Дослідження проведено з використанням значної кількості публікацій вітчизняних та зарубіжних учених у монографічних і періодичних виданнях, законодавчих актів, статистичних даних, які в поєднанні із вмінням здобувачки їх аналізувати та застосовувати наукові методи дослідження підтверджують достовірність і обґрунтованість сформованих наукових положень, висновків і рекомендацій.

Основні результати дисертаційного дослідження пройшли апробацію шляхом обговорення й отримали позитивну оцінку на низці міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій та форумів.

За результатами дослідження опубліковано 41 наукову працю, із них: одноосібна монографія, 3 розділи в колективних монографіях, 20 статей у наукових фахових виданнях України, 6 статей у зарубіжних виданнях та виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз (з яких 5 проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus), 10 тез доповідей на науково-практичних конференціях; одна публікація в інших наукових виданнях.

Ознайомлення з публікаціями О. М. Кравченко у фахових виданнях дає змогу зробити висновок про достатньо повне відображення основних результатів дослідження, що містять елементи наукової новизни, удосконалення теоретичних положень і рекомендації прикладного характеру.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації. Зміст автореферату та його структура повністю відповідають основним положенням, висновкам і рекомендаціям дисертаційної роботи, що дозволяє зробити висновок щодо їх ідентичності. Оформлення роботи відповідає існуючим вимогам до робіт, поданих на здобуття наукового ступеня доктора наук.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційного дослідження. Відзначаючи вагому теоретичну, методологічну і практичну значущість дисертаційної роботи О. М. Кравченко, необхідно звернути увагу на деякі положення дисертації, які можуть слугувати підставою для дискусії, та окремі недоліки, зокрема:

1. Дисертація підготовлена за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) й досліджує економічні процеси діяльності підприємств, у тому числі внутрішні та зовнішні чинники їх функціонування, ефективність використання ресурсів, рівень потенціалу тощо. Тому доцільно розглянути особливості діяльності та механізми відтворення ресурсного потенціалу на прикладі конкретних підприємств. Загальні дані про діяльності агропродовольчих підприємств в Україні не показують особливостей їх функціонування залежно від характеристик конкретних суб'єктів господарювання.

2. При формулюванні завдань наукового дослідження для досягнення його мети бажано вказати, який результат хоче отримати здобувач наукового ступеня, ставлячи те чи інше завдання.

3. Редакція тексту рубрики «особистий внесок здобувача» є некоректною, оскільки має надто загальний зміст. У такому вигляді цей текст можна використати в будь-якій дисертаційній роботі на будь-яку тему.

4. Мають місце неточності в ілюстраціях, наведених у дисертації. Так, на рис. 1.2 «Класифікація видів економічних відносин» відсутній такий вид відносин, як інтеграційні. Про останні йде мова у п. 4.3 «Інтеграція як спосіб гармонізації економічних відносин сільгосппідприємств із іншими учасниками ринку продукції тваринництва».

5. Незрозуміло, що авторка хотіла сказати, стверджуючи, що «ключовим фактором гармонійного розвитку економічних відносин між усіма учасниками ринку виступають інтеграційні процеси як на рівні сільськогосподарських підприємств (горизонтальна інтеграція), … так і зі споживачами кінцевої продукції». Зміст вказаного потребує уточнення: яким чином, за допомогою якого інструментарію можна досягти інтеграції сільськогосподарських виробників сировинної продукції тваринництва з кінцевими споживачами (населенням).

6. У п. 5.3 «Система індикаторів гармонізації економічних відносин в стратегічному управлінні аграрних підприємств» слід було приділити більше уваги питанням стратегічних орієнтирів розвитку біоенергетичного потенціалу сільськогосподарських підприємств під час переходу до циркулярної економіки.

7. У дослідженні відсутній розгляд питань концентрації виробництва та її впливу на ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств, соціально-економічний розвиток сільських територій, адже саме процеси концентрації є результатом економічної конкуренції, переможці якої поглинають земельні ресурси й частки ринку тих суб'єктів, котрі не продемонстрували позитивної ефективності господарювання для свого відтворення.

Наведені вище зауваження не знижують наукової та практичної цінності проведеного здобувачкою дослідження і не впливають на загальний позитивний висновок щодо його результатів.

Загальний висновок

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць Кравченко Ольги Михайлівни дає підстави зробити висновок про те, що дисертаційна робота на тему «Механізми гармонізації економічних відносин сільськогосподарських підприємств з суб'єктами ринку продукції тваринництва» є актуальним і цілісним науковим дослідженням, яке містить наукову новизну, має теоретичне і практичне значення. У роботі одержано нові науково-обґрунтовані результати, які дали змогу авторці здійснити комплексне вирішення важливої наукової проблеми, що полягає в удосконаленні теоретико-методологічних засад та практичних рекомендацій щодо механізмів гармонізації економічних відносин сільськогосподарських підприємств із іншими суб'єктами ринку продукції тваринництва. За змістом дисертаційна робота, її науково-прикладні результати та висновки відповідають паспорту спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Автореферат повністю відповідає змісту дисертації.

Дисертаційна робота Кравченко Ольги Михайлівни «Механізми гармонізації економічних відносин сільськогосподарських підприємств з суб'єктами ринку продукції тваринництва» є завершеним науковим дослідженням, що за структурою, змістом, оформленням та повнотою висвітлення результатів у нау-

кових виданнях відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» щодо докторських дисертацій, а її авторка – Кравченко Ольга Михайлівна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 — економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:
доктор економічних наук,
доцент, проректор з наукової роботи
Львівського національного аграрного
університету І. Б. Яців

02.11.2020 р.

ПІДПИС
ЗАСВІДЧУЮ

Головний учений секретар
І.М.Федів
«02» 11 2020 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ * ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ * 00493735